

ГЕОПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ «ВЕЙМАРСЬКОГО ТРИКУТНИКА»

Анотація. *Аналізуються політико-історичні передумови створення Веймарського трикутника. Акцентується увага на розвитку французько-німецької та німецько-польської співпраці через призму політичних змін у Центральній Європі в кінці 1980-х рр. на початку 1990-х рр. XX століття.*

Ключові слова: «Веймарський трикутник», Франція, Німеччина, Польща.

Аннотация. *Анализируются политико-исторические предпосылки создания Веймарского треугольника. Французско-немецкое и немецко-польское сотрудничество. Рассматриваются политические изменения в Центральной Европе в конце 1980-х гг в начале 1990-х гг XX века.*

Ключевые слова: «Веймарский треугольник», Франция, Германия, Польша.

Annotation. *The political and historical prerequisites of the Weimar Triangle are analyzed. The French-German and German-Polish cooperations. The political changes in Central Europe in the late 1980s to early 1990s of the twentieth century are discussed.*

Keywords: «Weimar Triangle», France, Germany, Poland.

Розпад біполярної системи міжнародних відносин призвів до зміни політичної структури Європи та світу, що викликало трансформацію попередніх об'єднань держав в нові регіональні та субрегіональні групи з метою реалізації своїх інтеграційних прагнень, цілей та ініціатив.

В кінці XX століття виникла ініціатива утворення так-званого «Веймарського трикутника» у складі Франції, Німеччини та Польщі. «Веймарський трикутник» утворився в 1991 році, коли Французька Республіка і Федеративна Республіка Німеччини перебудували свою політику щодо країн пострадянського простору [1, с. 1]. З розпадом СРСР постсоціалістична Європа перетворилася на зону безпосередніх геополітичних інтересів Берліна і Парижа. Залучення Польщі, диктувалося тим, що офіційний Париж і Берлін хотіли здійснювати м'який контроль над зовнішньою політикою країн Центрально-Східної Європи. Назву «Трикутник» утримав від місця проведення зустрічі, яка відбулася в німецькому місті Веймарі. Вибір Веймару було не випадковим а мотивоване різними міркуваннями: «Веймар мав означати, що ця нова Європа має бути чимось більшим ніж економічна спільнота, тим, що нас об'єднує. Це спільна європейська культура у яку внесок зробили всі народи Європи. Саме тому, було запропоновано ні Бонн, ні Берлін, а Веймар... У цьому полягає політико – історичний вимір «Веймарського трикутника» [2, с. 90]. Зустрічі в Веймарі передувало підписання 9 квітня 1991 року Договору про дружбу і співпрацю між Польщею і Францією [11], а також підписання 17 червня того ж року польсько-німецького Договору про добросусідство і співпрацю [10].

Метою даної статті є проаналізувати на основі історичних фактів геополітичні чинники становлення Комітету з розвитку франко-німецько-польської співпраці (Веймарського трикутника) – нового формату співпраці в історії міжнародних відносин.

Дане питання у вітчизняних науковців та дипломатів не знайшло належного розгляду, існують поодинокі праці В. В. Хименця [2], за межами нашої держави цьому питанню присвячували свої праці такі науковці та дипломати, як Клаус-Генріх Стандке (Klaus-Heinrich Standke) [9], Інго Колбум (Ingo Kolboom) [5].

У становленні «Веймарського трикутника» основну роль поряд із історичними та правничими складовими відіграли геополітичні чинники, які формулювали наміри та інтереси у трьохсторонній співпраці, деякі з них змінилися після вступу Польщі до НАТО та Європейського Союзу. Матрицею «Веймарського трикутника» стала французько – німецька співпраця, яка утворилася після підписання Єлисейського договору від 1963 року. Ця двостороння співпраця була предметом незліченних досліджень. Особливість двосторонньої французько-німецької співпраці полягає у тому, що її європейська політика формується на основі світової політики, в той же час зберігаючи свої спільні внутрішні історичні події. Геополітичні чинники «Веймарського трикутника» відносяться до найбільш проблематичних питань, які стоять в центрі трьохсторонньої співпраці.

Єлисейський договір не тільки дав поштовх до французько-німецького примирення, але став основою змін 1950 років. Хоча, слід зазначити, що на перших порах існував конфлікт інтересів між «голістами» та «атлантистами» у ФРН, що створювало розбіжності у французько-німецькому тандемі [4]. Незважаючи на «подвійне відкриття» Західної Німеччини для Франції та Сполучених Штатів Америки, завдяки Єлисейському договору, Париж та Бонн перетворилися на пару «друзів-суперників», спроможних вирішити чисельні проблеми.

Під час «Весни народів» в країнах Центральної Європи, в кінці 1980 років, характер французько-німецьких відносин, заснований в зразковому дусі історичного примирення, вплинув на східно - європейську політичну еліту, зокрема це стосувалося Польщі. Відносини Польщі з ФРН знайшли спільні точки дотику, вони обумовлювалися спільними проблемними сферами через німецько-польські протиріччя XX століття [7]. Перед 1990 роком, коли польські політичні еліти говорили про Німеччину, або мали на думці питання про Федератив-

ну Республіку Німеччини звертали увагу на ФРН, як країну, в якій відбувалися глибокі зміни [8, р. 18, 36-40]. Підсумовуючи, це нове сприйняття Німеччини Польщею, можна зацітувати наступні міркування, опубліковані в 1988 році, які стосуються французько-німецько-польської співпраці: «Коли ще в історії був період, що Німеччина надавала надії для Польщі? «З того часу як світ є світом, німці не були ніколи братами для поляків», - так говорить старе польське прислів'я. Події 1980-1991 років показали, що Польща сприймає Німеччину не як воєнога, хоча існує ще багато поляків, які продовжують проявляти неприязнь по-відношенню до німців. Тим часом, молоде покоління в Польщі знає, що Німеччина не представляє загрозу, а є - набагато вищий трамплін в напрямі Заходу та необхідним партнером для розвитку економіки» [5, р. 263]. Цей текст засвідчує, що в ньому можемо помітити зміну у німецько - польській співпраці, яка також, в деякій мірі торкається тристоронньої історії, об'єднаної в одну систему: «вісь Париж-Бон-Варшава» [5, р. 263].

Свідченням німецько-польського примирення стало встановлення згідно норм міжнародного права поділу німецько-польського кордону від 14 листопада 1990 року та підписання Договору про добросусідство і співпрацю від 17 червня 1991 року [13], ще під час однієї промови проголошеної в 1987 році у Варшаві, Йоганнес Рау, прем'єр – міністр землі Північний Рейн — Вестфалія, примирення з Польщею відніс до того ж рангу, що й угоду з Францією [5, р. 263]. Майбутній президент Німеччини не був єдиним, хто висловлювався стосовно Польщі та розглядав французько-німецьке примирення як матрицю для нових німецько-польських відносин. В 1990-1991 роках процес німецько-польського примирення міг процвітати без труднощів та контрударів, але для першого разу на сходинку рівності між двома вільними та суверенними державами став Єлисейський договір, який був історичним прикладом для цього; свідченням цьому став німецько-польський Офіс для молодіжних обмінів (OGPJ), який моделювався 1991 року на прикладі французько-німецького Офісу молодіжних обмінів (OFAJ) [9, s. 177]. Міністр закордонних справ Польщі, Кристоф Скубішевський, проголосив промову в Паризькому університеті Сорбона, 18 січня 1993 року, що французько-німецька співпраця, розглядається в історичній перспективі, як диво. Французько – німецька співпраця є прикладом для Польщі та її сусідів, зокрема, держав Вишеградської групи¹. Єлисейський договір підказав нам багато способів розвитку» [5, р. 264].

Було очевидним, що цей новий німецько-польський білатералізм, аналогом якого був французько-польський Договір про дружбу та солідарність від квітня 1991 року [12], не міг залишитися без змін. Спосіб звернення по-відношенню до ФРН був сприйнятий однаково Францією та Польщею з обох сторін. Для Польщі, особливі білатеральні відносини з своїм сусідом підлягали ризику надати асиметричної незалежності. Для Франції, цей німецько – польський білатералізм нагадав їй спектри *Ostpolitik* (Східної політики), але також погані приклади німецької (*Mitteuropa*). Німці, взяли з цих двох способів своє уявлення дилеми співставлення Схід / Захід. Починаючи з цих параметрів, ідея трьохсторонньої співпраці розпочалася, головним чином через персональні відносини, які підтримували три міністри закордонних справ Франції, Німеччини та Польщі, які передавалися на протязі деякого часу французько – німецькими «think tanks» (тактичними міркуваннями), які втілювалися в життя після двох місяців з дня підписання німецько – польського договору. З ініціативи міністра закордонних справ ФРН Ганса-Дітріха Геншера у місці Веймарі в серпні 1991 року відбулася перша зустріч міністрів закордонних справ трьох держав для підписання трьохсторонньої угоди, що стосувалася зовнішньої політики та політики безпеки. В договорі, з своїми двома колегами, Роландом Дюма та Кристофом Скубішевським, Г.-Д. Геншер хотів доповнити обидва білатералізми, подолавши колишнє блокове протистояння Схід / Захід, також додавши «європейський будинок» в побудові «кам'яної арки», інтеграції трьох країн континентальної Європи, в яких нараховувалося близько 180 мільйонів жителів. Три міністри тоді ж вирішили проводити зустрічі один раз на рік [3]. Після двох років, в 1993 році, з польської ініціативи у Гданську, відбувся перший (неформальний) саміт за участі Глав держав. Як наслідок, відбулася в 1998 році, як і раніше з польської ініціативи, інституціоналізація «Веймарського саміту». У 1994 році, відбулася зустріч міністрів оборони, які приєдналися до «Трикутника» з метою координації їх політики оборони та початку конкретних спільних військових дій. Після того, до зустрічі в рамках «Веймарського трикутника» приєдналися інші міністри та їх відомства, а також парламенти з їх комісіями з питань зовнішньої політики [9, s. 178]. В червні 2000 року, німецькі землі, французькі регіони та польські воєводства приєдналися до «Трикутника» для початку співпраці на регіональному рівні, зокрема між регіонами Сілезія. Північний Рейн-Фестфалія та Норд-Па де Кале, Мазовією, Бранденбургом та Іль де Франс, а також Середньою Франконією та Лімузіні. [2, с. 91].

Нам слід відмітити також трьохсторонню співпрацю на рівні громадянського суспільства, яку створюють молодь, рушійною силою яких є німецько-польський Офіс молодіжних обмінів (OGPJ) та французько-німецький Офіс молодіжних обмінів (OFAJ). Колишній Комітет з Договору про дружбу між Францією та Німеччиною, який був створений в 1973 році, трансформувалася в 2002 році в Комітет підтримки французько-німецько-польської співпраці (Веймарський трикутник); трьохсторонній комітет, який співпрацює в Польщі з «Klub Weimarski» (Веймарським клубом), створеним в 2003 році та у Франції з «Французько-польською асоціацією для Європи» (l'Association France-Pologne pour l'Europe) [6]. Про позитивний характер співпраці відзначають, Д. Бінген, директор Німецько-польського інституту у Дармштадті «цивільні суспільства здається, випереджають політику...Згадаймо багаточисельні німецько-польсько-французькі молодіжні зустрічі», а також К.-О. Ланг, науковий співробітник Німецького фонду «Наука і політика», який відзначає прогрес у співпраці на рівні цивільного суспільства [2, с. 91].

¹ Назва угруповання чотирьох центральноевропейських країн: Польщі, Чехії, Угорщини і Словаччини.

Отже, після Падіння Берлінської стіни, 9 листопада 1989 року, перед Францією та Німеччиною постало питання представити щось нове по-відношенню до Польщі. Ця спільна французько-німецька реакція створила ідею запропонувати щось нове, свого роду невизначений об'єкт, який сприяв утворенню Веймарському трикутнику. Цей спільний підхід керувався декількома позиціями: перш за все потрібно було примирити Німеччину та Польщу, оскільки між Францією та Польщею не було протиріч. Міністр закордонних справ Франції Роланд Дюма намагався знайти історичного порозуміння, для того, щоб примирити ці два народи, в свою чергу міністр закордонних справ ФРН Ганс-Дітріх Геншер був сильно стурбованим тим, як представити цю нову стадію у німецько-польських відносинах. Проблема не існувала зі сторони французів, а з сторони німців. Ми не можемо протидіяти думці, що французько-польський союз насправді є рушійною силою в європейській конструкції, він покликаний вирішувати проблеми як психологічні так і політичні. Він мав допомогти, щоб Німеччина знайшла порозуміння з Польщею. Французько-німецька співпраця не повинна була бути моделлю допомоги тільки Польщі, але й всієї Європи. Польща була не єдиною державою, яка хотіла вступити до Європейського співтовариства. Всі країни Центральної та Східної Європа (ЦСЄ) задавали питання, як будуть організовуватись їх відносини із країнами Західної Європи. Після виходу від комуністичної диктатури, ці держави мали два прагнення, які є представленими сьогодні. Пошук безпеки, який був втрачений ними після півстолітньої соціалістичної гегемонії, вони відчували потребу вступу до НАТО, як гаранта безпеки. Експлуатовані комуністичним режимом, який послабився, ці держави висловили намір примиритися з Західними державами, та встати на шлях зростання та процвітання. Для них, необхідним було приєднання до Європейського співтовариства якомога швидше. Схиляючись на минуле, думаючи про майбутнє, Франції та Німеччині необхідно була консультативна співпраця з Польщею. Саме це все надихнуло на створення «Веймарського трикутника», який з момент свого створення підтвердив свою користь. Кожна з держав знайшла свої переваги у цьому новому форматі трьохсторонньої співпраці, в тому, що стосується Європи. Іншою важливою складовою «Веймарського трикутника» було допомогти Польщі вступити до Північноатлантичного Альянсу та до Європейського Союзу. В сьогоднішній Європі, Польща займає значне місце в сфері: науки, мистецтва, культури. Вона бере активну участь у ідентифікації Великої Європи політичної, економічної, соціальної, правової. Польща стала вагомим актором Європейського Союзу.

Геополітичними чинниками трьох держав, які призвели до співпраці в рамках «Веймарського трикутника» були:

- з позиції німців – здійснення контролю за діями Франції та Польщі після розпаду «Східного блоку»; примирення з Польщею трансформували примирення з Францією, як прикладу співпраці.

- з французької точки зору, «Веймарський трикутник» мав слугувати, як легітимний контроль над гегемоністичними намірами німців у Центрально-Східній Європі; можливість Франції здійснювати протидію з німецьким впливом в цій частині Європи та контролювати німецько-польські відносини. Французи вважали, що «Веймарський трикутник» контролюватиме територію на якій діятиме, як сила стриманості між Південною та Східною Європою – це впливає з ініціатив Франції в Польщі та в інших центральньо-європейських країнах, такими як функціонування Міжнародної асоціації Франкофонії (ОІФ) в Польщі з 1997 році².

- з погляду поляків, «Веймарський трикутник» на стадії зародження сприймався, як шлях до багатостороннього відкриття Західної Європи та враховуючи її євроатлантичний вимір допоміг би повернути увагу держав-членів НАТО, зокрема США. Ситуація з Польщею подібна була тій, що тривала після Другої світової війни у ФРН, яка сприймалася як «кінь який був за європейським призначенням та американським виміром» [9, s. 181]. В цьому контексті, «Веймарський трикутник» був засобом підготовки на шляху до вступу Польщі до НАТО та Європейського Союзу. Конститууючи Німеччину, як найбільш ефективного союзника в цій стратегії, Польща вбачала у своєму західному сусіді ключ до трьохсторонньої співпраці.

Проаналізувавши двосторонні політичні відносини: німецько-польські, французько-німецькі та французько-польські можемо констатувати наступне: німецько-польська співпраця в рамках «Веймарського трикутника» в перші роки функціонування дозволяла протидіяти Франції, брати на себе роль рушійної сили в Європі, а після приєднання Польщі до Європейського Союзу, Польща та Федеративна Республіка Німеччини контролювали дії Франції в Середземномор'ї, слід зазначити, що в 2008 році Польща та країни Центральної Європи не входили до амбіцій Президента Франції Ніколя Саркозі, який скерував свій погляд на Середземноморський Союз [9, s. 181]. З французько-німецької точки зору, «Веймарський трикутник» функціонував, як контрольний пост для Остполітики. Французько-польська співпраця дозволяла двом державам однаково здійснювати контроль за діями Федеративної Республіки Німеччини. Зрозуміло, що кожна з трьох держав розділяла точку зору з різними політичними мотивами. В ідеальному розумінні, трьохстороння співпраця підштовхнула Францію та Німеччину на розгляд центральноєвропейських проблем, як необхідних спільних дій на підтримку миру та безпеки в цьому регіоні.

З вищезазначеного, «Веймарський трикутник» функціонував на першому етапі, як лабораторія контролю, посередництва та ідей процесу розширення Європейського Союзу, а також форумом дискусій стосовно «старої Європи» представленої французько-німецьким тандемом та «нової Європи», де Польща відігравала

² Міжнародна організація франкофонії (МОФ) створена в 1970 р. у Ніамаї (Нігер) за ініціативою президентів Л.Сенгора (Сенегал), Х.Діорі (Нігер) та Х.Бургібі (Туніс) та за сприяння принца Н.Сіанука (Камбоджа) і президента Франції Ж.Помпіду під назвою Агентство культурного та технічного співробітництва. У 1998 р. Організація отримала назву Міжнародна організація франкофонії. Головне покликання Організації - сприяння розвитку різнопланового співробітництва між повністю або частково франкомовними державами.

роль лідера, в якій окрім європейського вектора мав місце проамериканський вектор, який був представлений проамериканською політичною, культурною та економічною елітою, а також як англійсько-американська присутність, яка локально розповсюджувалася у всіх областях.

Ці політичні мотиви «realpolitik» (реальної політики) поєднуються між собою зберігаючи рівноцінно при цьому поєднання з посередниками в кожному громадському суспільстві [5, р. 267]. Це відноситься, зокрема до французько-німецького та німецько-польського примирення. Політичні мотиви «realpolitik» (реальної політики) також спільно діють в сферах внутрішньої та зовнішньої політики однієї держави стосовно іншої, зокрема простежується у «франкосфері» та «польськосфері». Ці дві сфери є яскраво вираженими з різними причинами національного і політичного месіанізму: одна вже давно існує, а інша відновила своє існування в 1990 році, зокрема під час фази дуумвірату братів Качинських в 2005-2007 роках. В той же час, «німецькосфера», яка перебувала в стані (post - stressorische Besinnung) «пост-стрессового стримання» після поразки в Другій світовій війні, переглянувши свою внутрішню політику віднайшла, за словами філософа Петро Слотердайка стан метаноїя (metanoia) [8, р. 18]. Кожні з цих трьох сфер, не тільки складні самі по-собі, але й різні та невід'ємні, які існують в одному міфічному арсеналі та супроводжуються політичними взаємопов'язаними та взаємозалежними чинниками. Що стосується двосторонніх відносин, сьогодні ми можемо стверджувати, що французько-німецька співпраця стала основою німецько-польської співпраці після розпаду біполярної системи.

Аналізуючи роль геополітичних чинників у становленні «Веймарського трикутника» починаючи з 1991 року можна прийти до висновку, що основними політичними мотивами для Франції є не допустити ФРН до гегемонії в Центрально-Східній Європі, для Німеччини - не дати можливість Франції бути домінуючою в Європі та контролювати її дії в Середземномор'ї, що стосується Польщі, то з початку функціонування «Веймарського трикутника» її політичними мотивами було залучитися підтримкою Франції та ФРН у прагненні вступу до Європейського Союзу та НАТО, після вступу Польщі до НАТО та ЄС, її мотиви змінилися в бік вирішення важливих питань, що стосуються, зокрема, держав Центрально-Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Звягіна О.М. Вироблення нового курсу зовнішньої політики Польщею у 1990-і роки [Електронний ресурс]: Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник» / О.М. Звягіна. – К., 2012. Випуск 60. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_60/Gileya60/I43_doc.pdf.
2. Хименець В.В. Веймарський трикутник: здобутки та перспективи з погляду Німеччини [Електронний ресурс]: Науковий вісник Дипломатичної академії України/ Хименець В.В. –Випуск 17, 2011. – С. 89-96. – Режим доступу до вісника.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvdau/2011_17/13.pdf.
3. Declaration conjointe des trois ministres des Affaires etrangeres du 29 aout 1991 a Weimar [Ressource électronique]: Mode d'accès : http://www.auswaertigesamt.de/diplo/de/Europa/DeutschlandInEuropa/BilateraleBeziehungen/Polen/WeimarerDreieck/WeimarerDreieckErkl_C3_A4rung.html.
4. Geiger Tim. Atlantiker gegen Gaullisten. Außenpolitischer Konflikt und innerparteilicher Machtkampf in der CDU/CSU 1958–1969/ T. Geiger. – München (Oldenbourg), 2008. – 568 S.
5. Kolboom I. Le «Triangle de Weimar» et la «double ouverture» euro-atlantique de la Pologne / I. Kolboom // Études internationales [Ressource électronique]. – 2009. – Volume 40, numéro 2. – P. 261-275.-Mode d'accès: <http://www.erudit.org/revue/ei/2009/v40/n2/038278ar.html?vue=resume>.
6. Komitee zur Förderung der Deutsch-Französisch-Polnischen Zusammenarbeit e.V. («Weimarer Dreieck») / Comité pour la Coopération franco-germano-polonaise («Triangle de Weimar») / Komitet Wspierania Współpracy Francusko-Niemiecko-Polskie («Trojkat Weimarski») [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.weimarer-dreieck.eu>.
7. Krzeminski Adam. Polen im 20. Jahrhundert: ein historischer Essay/ A. Krzeminski. -München: Beck, 1993. – 213 s.
8. Sloterdijk Peter. Théorie des après-guerres : Remarques sur les relations franco-allemandes depuis 1945/ P. Sloterdijk – Libella Maren Sell, 2008. – 96 p.
9. Standke K.-H. Trójkąt Weimarski w Europie. Współpraca polsko-niemiecko-francuska. Powstanie – potencjał – perspektywy/ K.-H. Standke. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009. – 931 s.
10. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy, podpisany 14 listopada 1990 roku w Warszawie // Rzeczpospolita. – 1991. – №142. – S. 3.
11. Traktat o przyjaźni i solidarności między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Francuską sporządzony w Paryżu dnia 9 kwietnia 1991 r. // Dziennik Ustaw. – 1992. – №81. – S. 415.
12. Traite d'amitié et de solidarité entre la République de Pologne et la République française du 9 avril 1991 [Ressource électronique]: Mode d'accès : <http://www.zbiordokumentow.pl/1991/2/2.html>.
13. Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Republik Polen über die Bestätigung der zwischen ihnen bestehenden Grenze від 14 листопада 1990 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.zbiordokumentow.pl/1991/4/4.html>.